

ראשון עשרה יוני 1952

אבן עזרא

רמב"ן

(כה) ותקיא הארץ. כי כל מה שקיסא הארץ יתקיא ענינו ואלו לא ישוב:

כה. ותפמא הארץ ואפקוד עונה עליה. ותקיא הארץ. החמיר הכתוב בעריות, בעבור הארץ שתטמא בהן ותקיא הנפשות העושות. והנה העריות

הזוכת הגוף ואינן תלויות בארץ, אבל סוד הדבר בכתוב שאמר (דברים לב ט) בהנחל עליון גרים בהפסוק אדם יצב גבולות עמים וגו' כי חלק ה' עמו וגו'. והענין כי השם הנכבד כרא הכל, ושם כח החקוקות בעליונים, ונתן על כל עם ועם בארצותם לגוייהם כוכב ומזל ידוע כאשר נודע באצטגנינות. והנה השם (דברים ו יט) אשר חלק ה' אלהיו אותם לכל העמים, כי חלק לכולם מזלות בשמים, וגבוהים עליהם עליון נתנם להיותם שרים עליהם, כענין שכתוב (ויאל י יג) ושר מלכות פרס עומד לנגדי, וכתוב (שם) והנה שר יון בא, ונקראים מלכים כדכתיב (שם פסוק יג) ואני נותרתי שם אצל מלכי פרס:

והנה השם הנכבד הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים לכל העולם, אבל ארץ ישראל אמצעות השם נחלת ה' מיוחדת לשמו, לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל בהנחילו אוהה לעמו המזרחי שמו זרע אוהביו, וזהו שאמר (שמות יט ה) והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ, וכתוב (ירמיהו) והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים, לא שתהיו אתם אל אלהים אחרים כלל. והנה קידש העם והתקיימו בארצו בקדושת העריות וברובי המצות להיותם לשמו, ולכן אמר (להלן כ כג) ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם ולא תקיא אתכם הארץ, וכתוב (שם פסוק כד) ואמר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה אני ה' אלהיכם אשר הברלתי אתכם מן העמים, יאמר כי הבריל אותם מן העמים אשר נתן עליהם שרים ואלהים אחרים, בתתו לנו את הארץ שיהיה הוא יתברך לנו לאלהים מיוחדים לשמו. והנה הארץ שהיא נחלת השם הנכבד תקיא כל מטמא אותה ולא תסבול עוברי ע"ז ומגלה עריות:

והפרשה הזאת הזכירה המולך לכלול עבודה זרה עם זכרון העריות. ועל כולם אמר אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוים, ותקיא הארץ את יושביה, וכן אמר בפרשה השניה (להלן כ כו) ואבדתי אתכם מן העמים להיות לי, שהוא חומר איטור עבודה זרה, ולכן אמר כי מפני שהם מיוחדים לשמו בעבור כן נתן להם הארץ, שנאמר (שם פסוק כד) ואומר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה אני ה' אלהיכם אשר הברלתי אתכם מן העמים:

והנה בחוצה לארץ, אע"פ שהכל לשם הנכבד, אין טהרה בה שלימה, בעבור המשרתים המושלים עליהם והעמים תועים אחרי שריהם לעבוד גם אותם. ולכן יאמר הכתוב (ישעיה נד ה) אלהי כל הארץ יקרא כי הוא אלהי האלהים המושל על הכל והוא יפקוד בסוף על צבא המרום במרום להסיר ממשלת העליונים ולהרוס מערכת המשרתים, ואחרי כן יפקוד על מלכי האדמה באדמה. וזהו ענין הכתוב שאמר (ויאל ו יג) בגורת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלחא. יאמר כי הדבר ההוא הנגזר על נבוכדנצר היא גורת עירין (פתגמא ומאמר קדישין שאלחא) שגזרו על הכוחות הנאצלין מהן לעשות כן, ויקראו "עירין" כי מאצילתן יתעוררו הכחות בכל הפעולות, כמו שאמר (שם שם י יא) ואלו עיר וקדיש מן שמיא נחית קרא בחיל וכן אמר גודו אילנא וגו'. ומאמר קדישין שאלחא, כלומר ששאלו מה הרצון העליון עליו ואחרי כן גזרו להעשות כן, וזהו שאמר לו דניאל (שם פסוק כא) וגזרת עילאה היא, כי הכל מאתו יתברך:

והנה השם הנכבד יתברך אלהי האלהים בכל העולם ואלהי ארץ ישראל שהיא נחלת ה', וזהו טעם וזה אחרי אלהי נבך הארץ (דברים לא טו), כי האלוהות נכרים בארץ השם ובנחלתו, וזהו שנאמר (מ"ב יט טו) לא ידעו את משפט אלהי הארץ וישלח בם את האריות והנם ממייתים אותם כאשר אינם יודעים את משפט אלהי הארץ, והנה הכותיים לא היו נעשים בארצם בעבדם את אלהיהם לשלח בהם את האריות, וכבואם בארץ השם ועשו שם כמעשיהם הראשונים שלח בהם האריות הממייתים אותם. וכן שנו בספרא (קדושים יא יז). ולא תקיא הארץ אתכם וגו', ארץ ישראל אינה כשאר ארצות, אינה מקיימת עוברי עבירה, ובספרי (האזינו שטו) ואין עמו אל נכר (דברים לב יג), שלא תהא רשות לאחד משרי האומות לבא לשלוט בכם, כענין שנאמר ואני יוצא והנה שר יון וגו'. והוא מאמרם (כתובת ק"ג) כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלה שנאמר

כל זמן שאתם בארץ כנען הייתי לכם לאלהים, אין אתם בארץ כנען כביכול אין אני לכם לאלהים, וכן הוא אומר (יהושע ר"ג) כארבעים אלף חלוצי צבא עברו לפני ה', ואומר (דברים כב יא) ונכבשה הארץ לפני השם ולפני עמו, וכי תעלה על דעתך שישאל מוכבשין את הארץ לפני המקום, אלא כל זמן שהן עליה כאילו היא מוכבשת את אינם עליה אינה מוכבשת:

ומן הענין הזה אמרו בספרי (עקב מג), ואברתם מהרה (דברים יא יז), אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ היו מצויינין במצות שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים, משל לאדון שכעס על אשתו (יחזקאל כ לב) והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות הארמה לשרת עץ ואבן:

לכת אביה, אמר לה הני מחקשתי תכשיטים וכו' לא יהיו עליך חדשים, וכן אמר ירמיה וכו' יצני לך ציונים, אלו המצות שישאל מצוינין בהם:

כתוב שאמר (דברים יז יח) ואברתם מהרה וגו' שמתם את דברי אלה וגו', אינו מחייב בגלות הזכות הגוף כתפילין ומזוזות, ופירשו בהן כדי

זו היא מצות יעקב אבינו לכיתו ולכל אשר עמו בשעת ביאתם לארץ (בראשית לה ב) הסיור את ארץ חמץ אשר בחיכם הטהרו. והשם לו לבדו נחנכו עלילות שמתה רחל בדרך בתחילת כוואם בארץ, כי בדרך לא מתה בחוצה לארץ, ובזכותו לא ישב בארץ עם שתי אחיות והיא היתה הנשאת כאיסור האחות שנתעברה מבנימן קודם כוואם כשכם ולא נגע בה בארץ כלל. מפני הענין שהזכרנו: ואמר הנביא (ירמיה טו ט) ושלמתי ראשונה משנה עונם וחטאתם על חללם את ארצי, בנבלת שקיפתם ותועבותיהם מלאו את נחלתי. והענין הזה הוא במקומות רבים בכתובים, וזכרנו מפורש בהם שפיקחתי בו עיני. וכתב ר"א בפרשת וילך (דברים לא טו), ידענו כי השם אחד והשינוי יבא מהמקבלים, והשם לא ישנה מעשיו כי כולם הם כחכמה, ומעבודת השם לשמור כח הקבול כפי המקום על כן כתוב את משפטי אלהי הארץ, ואמר ביעקב הסיור את אלהי הנכר, והפך המקום הדבק בעריות שהם שאר, והמשכיל יבין אלו דבריו זיל, ואל תשיב עלי מפסוק מיכאל שרכם (ויאל י כא), כי הוא שר משרת לבקש רחמים על ישראל לא שר מלכות ומשלה. וכן היה שר צבא הנראה ליהושע ביריחו (יהושע ה יג), הראה לו כי השם שר ללחום מלחמותיהם, כענין בחוקיהו (מ"ב יט לה). וגם שהיה זה בהיותו בחוצה לארץ: ואין רשות לפרש כענין הארץ יותר מזה, אבל אם תזכה להבין הארץ הראשונה הנזכרת בפסוק בראשית והנזכרת בפרשת אס בחקותי (להלן כו כב), תדע סוד נשגב ונעלם, ותבין מה שאמר רבותינו (תנאים) ויקהל ה' בית המקדש של מעלה כנגד בית המקדש של מטה, וכבר רמזתי לך בפסוק כי לי הארץ (שם) י"ה:

והנה הזכיר הכתוב כי אנשי ארץ כנען נעשו בעבור העריות, ורבותינו אמרו (סנהדרין נז) שהזהיר עליון מעת היצירה לאדם ולנח, שלא ענש אלא אם כן הזהיר, אבל הכתוב לא יזכיר האזהרה אבל יאמר כי הארץ תקיא אתם כי הארץ תתעב כל התרעבות האל. והנה לא אנשי ארץ כנען בלבד היו מן המוזהרים והפרשה הזכיר "כמעשה ארץ מצרים" שהיו גם הם עושים ככל התועבות האלה, ולא תקיא אותם ארץ מצרים ולא שאר ארצות הגוים את גוייהם, אבל הענין כולו למעלה הארץ וקדושתה. ואמר הכתוב "ותקיא הארץ", כי מעת שפקד עונה עליה שנגזר על הכנענים להכרת כאילו כבר הקיאה אותם, או "ותקיא", למעלה כענין שר צלם מעליהם (במכרי יז טו):

שלא יהו חדשים עליו כשנחזור לארץ, כי עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה'. ולפיכך אמרו בספרי (ראה ט), וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות (דברים יא לא לב), ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שכתורה, וכך הוא בחוספתא דע"ז (פ"ה ה"ב). וזו היא מחשבת הרשעים (סנהדרין קה). שהיו אומרים ליתחזקאל, וכינו יחזקאל עבד שמכרו רבו עליו כלום, שנאמר